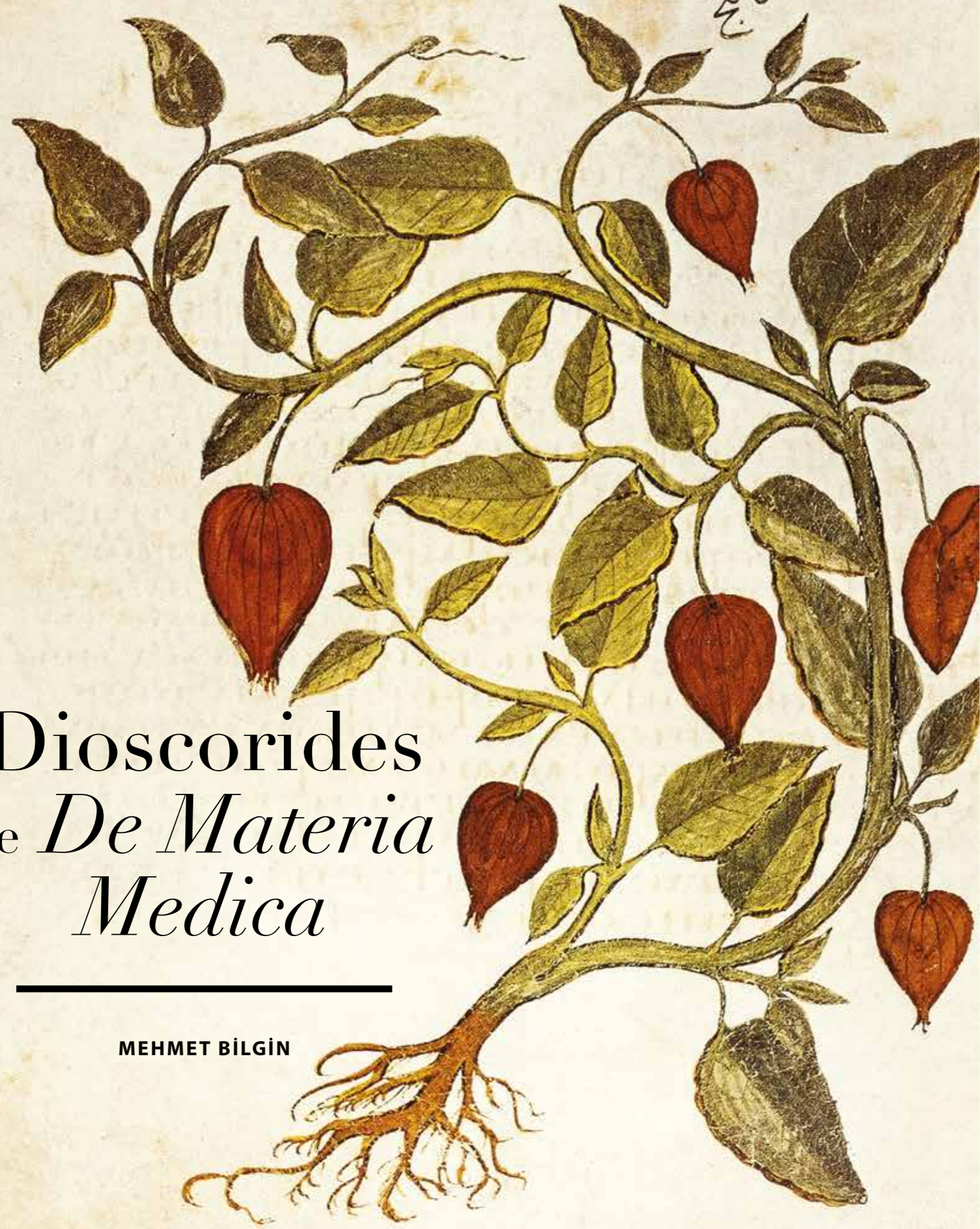

Dioscorides ve *De Materia Medica*

MEHMET BİLGİN

فيساليس
كالتنج

فيساليس
كالتنج

PEDANIUS adıyla bilinen Edianos Dioscordes, M.S. 40 yılında, Antikçağ'da Kilikya olarak adlandırılan Çukurova bölgesinde, Anazarbos'ta (bugün Anavarza) doğdu.¹ Çocukluk ve gençlik yılları hakkında fazla bir bilgi yoksa da, Roma ordusunda askerî hekim olarak hizmet ettiği ve görevli olarak Anadolu, Yunanistan, İtalya ve Fransa gibi geniş bölgelerde dolaşma imkânı bulduğu bilinmektedir. O dönemde dünyanın en zengin kütüphanesi olan İskenderiye Kütüphanesi'nden yararlandığını düşünürsek Mısır'a seyahat ettiğini de söyleyebiliriz.

Ele aldığı bitkilerden yüz kırkdokuz tanesi kendisinden yaklaşık altıyüz yıl önce yaşamış, tıp ilminin kurucusu olarak kabul edilen Hipokrat² tarafından bilinmekte, doksan tanesi ise günümüzde hâlâ kullanılmaktadır. Dioskorides ne ilk botanikçi, ne ilk tıbbî botanikçi, ne de ilk hekimdi.³ Onu benzerlerinden farklı kılan ve günümüze taşıyan, Latince *De Materia Medica* olarak bilinen, ilaç yapmak için kullanılan bitki, hayvan ve madenleri konu alan kitabıdır. Kitabı incelendiğinde, sadece kendi gözlemlerinden değil kendisinden önce yazılan kaynaklardan da yararlanmış,⁴ bilinen en eski bitkisel kayıtlar Mısır'da, tıbbî reçeteler Sümer, Çin ve daha sonra Yunan kaynaklarında mevcuttur.

Dioscorides eserini Yunanca yazmıştı ve eserinin Yunanca adı *Peri hyles iatrikes* idi. Eser M.S. VI. yüzyıl başlarında Latinceye çevrilmişti. Latince *De Materia Medica* olarak bilinen, IX ve X. yüzyıllarda birkaç defa Yunancadan Arapçaya⁵ çevrilmiş olan eser, 1655'de John Goodyear tarafından İngilizceye çevrildi. 1770 yılında Belgradlı Osman bin Abdurrahman tarafından Türkçeye çevrilen eserin Süleymaniye Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde birkaç nüshası bulunmaktadır.

Beş kitaptan oluşan eserin birinci kitabında aromatik bitkiler, yağlar, merhemler, ağaçlar ve onlardan elde edilen usâreler, reçine ve meyvalar; ikinci kitapta hayvanlardan elde edilen droglar, süt ve süt mamülleri, hububat

ve sebzeler; üçüncü ve dördüncü kitapta kökler ve çeşitli köklerin usareleri, yapraklar ve tohumlar; beşinci kitapta üzüm, şaraplar ve mineraller bulunmaktadır.

Dioscorides, eserinde bitkilerin yetiştiği bölgeleri de belirtmekteydi ve Anadolu'dan şehir ve dağ adı olarak otuzsekiz kayıt vermektedir. Bitkileri kendi doğal ortamlarında gözlemiş, büyümenin bütün aşamalarını incelemiş, bitkisel ve hayvansal hammaddelerden ilaç yapılması, kullanılması ve saklanması üzerine bilgiler vermiştir. Dioscorides'in ilaçları bazen yemek, bazen çorba, bazen merhem, bazen de balmumu ile kaplanmış draje şeklindedir.

Eserde her bitki için, bitkinin adı, yetişme yeri, botanik tanımı, ilaç özelliği ve tarifi, tedavi amaçlı kullanımını, zararlı ve yan etkileri, miktar ve dozaj, toplama dönemi, hazırlama ve muhafaza, katırtırma yol ve yöntemleri, bayatlıktaki kullanışı, büyü ve tıbbî olmayan kullanışları, özel yetişme alanları gibi bilgiler verilmektedir.

Dioscorides, uyuşturucu hakkında bir otorite idi. Hafif müshilleri, baş ağrısı için ağır kesicileri, ameliyatlara için anesteziyi, ayrıca zehire karşı panzehiri biliyordu. Bitkiler hakkında birçok anekdotun yer aldığı kitapta altıyüzdenden fazla bitkisel, otuzbeş kadar hayvansal ve doksan kadar da madensel ilacın anlatıldığı kitabın bizim dosya konumuz açısından önemi, kitapta ele alınan bitki ve hayvanların resimlerinin de bulunmasıdır.⁶

¹ Dioscorides *de Materia Medica*, ed. Tess Anne Osbaldeston, 2000.

² Hipokrat, M.Ö. 460 yılında Kos adasında doğmuş, "Tanrıların kızıdığı zaman insanları hasta ettiği" şeklindeki eski Yunan inançlarının aksine, hastalığın doğal bir olay olduğunu ve tanıların kızgınlığı ile alakası olmadığını savunduğu için yirmi yıl hapse mahkûm edilmiş, tıp ve eczacılığın temelini oluşturan görüşleri modern tıbbın başlangıcı kabul edilmiştir.

³ Bitkilerin hastalıkların tedavisinde kullanılması insanlık tarihi kadar eskidir. Sümer tabletlerinde bitki adları ve hangi bitkilerin hangi hastalıklara karşı kullanılacağına dair kayıtlar mevcuttur.

⁴ John Scarborough, "More on Dioscoride Etruscan Herbs", *Etruscan News*, C. VI, 2006, s. 1-9.

⁵ Kitap Arapçaya *Kitabul-Haşayiş* adıyla çevrilmiştir.

⁶ Adnan Ataç- R. Vedat Yıldırım, "Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides'in *De Materia Medica*'sı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 15, 2004, s. 257-269.

(üst) *Ricinus communis*.
(orta) *Arum* sp.
(alt) *Vitex* sp.

